

**ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ОСОБИСТОСТІ В ПЕРІОД РАННЬОЇ ДОРОСЛОСТІ**

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 2(37), с. 129–133

Проблема вивчення особливостей психосоціального розвитку людини в період ранньої дорослості є актуальним питанням сучасних досліджень у галузі психології дорослих. Особливу теоретичну значущість мають питання створення сім'ї та професійне самовизначення.

Як самостійна галузь, психологія дорослих почала формуватися не так давно – в 30-х роках ХХ ст. Тому теоретичний аналіз актуальних проблем розвитку дорослої особистості дає нам можливість більш ґрунтовно та змістовно підійти до вивчення означеного періоду. Крім того, глибоке осмислення вже розроблених теоретичних положень допомагає адаптувати їх до сучасного стану суспільства та доповнити новими даними практичну базу дослідження розвитку дорослої людини.

Відповідно до однієї з моделей розвитку дорослих завданнями ранньої дорослості є вибір партнера, підготовка до подружнього життя, створення родини, виховання дітей, ведення домашнього господарства, початок професійної діяльності, прийняття цивільної відповідальності, знаходження відповідної соціальної групи. Е. Еріксон [16] вважав, що важливим є завдання ранньої дорослості, яке полягає у встановленні своєї ідентичності, а саме – в трудовій діяльності і встановленні близьких стосунків з іншими людьми. Він стверджував, що процес формування ідентичності не припиняється ніколи, адже зі зміною внутрішнього і зовнішнього світів дорослої людини змінюється і особистісна, професійна та сімейна ідентичність [3; 8].

Отже, одним з важливих завдань періоду ранньої дорослості є вибір партнера і створення сім'ї. Недарма початок цього періоду часто називають “періодом кохання”, для

якого є характерною оптимальна комбінація психологічних, фізіологічних, соціальних та інших факторів, що сприяє розв'язанню окресленого завдання [12]. У цей період переважна більшість людей вперше одружується, адже в молодості людям легше знайомитись і пізнавати один одного, легше адаптуватися до умов спільного життя. Це також вік найбільшої статевої активності, адже в цей час організм жінки якомога краще пристосований до народження дітей.

На думку Е. Еріксона [16], коли людина усвідомлює готовність до особливих інтимних почуттів, вона стає готовою до сімейного життя: адже тепер вона готова поєднатися з іншою людиною, відкрити їй свою душу, свій внутрішній світ без страху втрати себе, коли ерос через сексуальність перетворюється в любов [14; 9; 8]. Утворення власної родини продовжує забезпечувати особливу потребу кожної людини, яку Е. Фромм [13] називає потребою у встановленні зв'язків.

Прагнення належати іншій людині, жити з нею спільним життям може стати основою шлюбу й наступного створення родини. Загалом сімейне життя вимагає щоденної копії роботи, його необхідно створювати, над ним необхідно працювати, воно не може просто вирости із сексуального потягу партнерів один до одного. Можливість створити родину вимагає сумісності в багатьох сферах життя та своєрідної практики взаємовідно-

син. Сімейне життя має на меті створити й підтримувати комфортний психологічний простір, захищений від відчуження, де кожен з подружжя вирішує, чого він прагне і ким хоче бути для іншого [9]. Проте, в сучасному світі мотивацією одруження може бути не лише любов і духовна близькість, а й матеріальні розрахунки, психологічна відповідність, моральні міркування. І від того, на які цінності орієнтується людина при створенні родини, залежатиме її майбутнє [11; 15].

Загалом, створення родини є надзвичайно важливою віхою в особистісному розвитку людини, коли вона реалізує одну зі значущих сторін свого призначення, здобуває новий суспільний статус. Тепер вона є відповідальною за продовження роду та виховання майбутнього покоління, вступає у новий етап побудови свого життєвого шляху, до того ж задовольняється одна з головних потреб у сфері відносин з іншими людьми. Звичайно, зміни соціального статусу, нові ролі та обов'язки — все це вносить істотні зміни в Я-концепцію особистості, яка тепер є включеною у новий сімейний цикл. Почуття впевненості в собі, відповідальності перед партнером, самим собою, дітьми і суспільством, радість від інтимного спілкування один з одним у щасливому шлюбі піднімають людину на високий рівень життєдіяльності й творчості. Від того, як складається сімейне життя, багато в чому залежить і загальний розвиток людини [9; 7; 5; 10].

До моменту появи першої дитини молоді родина вирішує ряд завдань. Найважливішим з них є адаптація подружжя до умов сімейного життя в цілому і до психологічних особливостей один одного. Процес формування сімейних відносин, взаємної сексуальної адаптації подружжя, розв'язання проблем житла і придбання спільного майна, зближення точок зору, ціннісних орієнтацій, звичок подружжя та інших членів родини на цьому етапі має досить інтенсивний і напружений перебіг [9].

Крім того, на жаль, період ранньої дорослості може бути не тільки періодом любові і створення родин, а й періодом їх розпаду. Згідно зі статистичними даними основна

частина розлучень трапляється саме до 40-ка років, і половина з них — у перші сім років подружнього життя.

Невдача у сімейному житті може накладати певні відбитки на наступну поведінку людини, коригуючи її уявлення та очікування. Невдалі шлюби можуть загальмувати особистісний ріст людини і її професійне зростання, негативно позначитися на подальшому ставленні до представників протилежної статі, і загалом негативно вплинути на світосприйняття [15]. Однак дані досліджень свідчать, що більше половини розлучених знову беруть шлюб.

Нового соціального статусу набуває подружжя, коли в сім'ї народжується дитина, адже це накладає на них нові ролі й обов'язки, коли сім'я переходить до нового сімейного циклу [3; 10]. Успішність адаптації до нових батьківських ролей залежить від багатьох факторів, серед яких найзначущішими є подружні стосунки, соціальна підтримка, самооцінка батьків, вік подружжя, власний досвід спілкування з батьками, особливості дитини тощо.

Кожний новий щабель у розвитку дитини є своєрідною перевіркою того, наскільки ефективним було функціонування родини на попередніх етапах, крім того, виникають нові завдання, кожен раз вимагаючи від батьків інших якостей і вмінь, внесення змін у свій спосіб життя. Усі нові вимоги, обов'язки, успіхи та невдачі батьківства сприяють формуванню дорослої людини [15].

Нині кожне подружжя постає перед питанням планування кількості дітей, і сучасні тенденції нашого суспільства свідчать про схильність до малодітності, що часто пов'язано з погіршенням репродуктивного здоров'я чоловіків та жінок, а також зі свідомою відмовою від батьківства [2].

Отже, створення сім'ї є одним з важливих аспектів розвитку в період ранньої дорослості, а відповідна цьому діяльність є однією з найголовніших сторін життя.

Розвиток людини в період ранньої дорослості також визначається становленням професійної діяльності. З позиції акмеології зазначають, що провідною діяльністю стає не

лише включення в продуктивне життя суспільства, а й максимальна реалізація людини у фізичній, моральній, інтелектуальній та професійній сферах [15].

Згідно з теорією Я-концепції Д. С'юпера, людина прагне обрати таку професію, яка відповідає її уявленням про себе, адже стверджуючи себе в професії, що відповідає Я-концепції, вона таким чином самоактуалізується [13; 15]. Дослідники відзначають, що період ранньої дорослості є максимально працездатним: людина витримує найбільші фізичні і психічні навантаження, найлегше здобуваються необхідні знання, уміння й навички [8].

Входження людини у професійний світ пов'язане з професійним становленням особистості, під яким розуміється індивідуальний, особистісний процес, основним елементом якого є особистий вибір (Б. Г. Ананьєв [1] та ін.). Мотивами професійного вибору в ранній дорослості також можуть бути батьківські настанови та установки; необхідність реалізувати власні здібності; інтерес до професії; суспільний престиж; статево-рольові фактори: професії обираються відповідно до традиційно прийнятих стереотипів, відносно того, які професії властиві жінкам, а які чоловікам; ранні шлюби та необхідність утримання родини [9].

Отже, одним з напрямів самореалізації людини періоду ранньої дорослості є професійний, який розгортається через професійний цикл, що починається з професійного самовизначення і завершується закінченням професійної діяльності. Період вибору професії, зазвичай до 25 років, закінчується ухваленням роботи і її опануванням. Це час пошуку свого місця в товаристві дорослих і прийняття на себе життєвих зобов'язань, які забезпечують стабільне й передбачуване майбутнє в усіх сферах життєдіяльності. Після 25 років виникає потреба зайняти стабільне місце в обраній сфері діяльності: у молодого фахівця розгортається професійна адаптація, наслідком її успішності є формування вторинної професійної ідентичності [2; 3].

Успішна професійна адаптація та подальша побудова кар'єри є ознаками класичної

моделі професійного циклу. Звичайно в перші 7–10 років своєї професійної діяльності людина вже розуміє правильність або помилковість обраного професійного шляху. Тому, саме впродовж цього вікового періоду багато людей може змінювати роботу або здобувати іншу освіту в пошуках своєї професійної ідентичності. Уже після 33–35 років спостерігається тенденція до збереження обраного роду занять. А у віці близько 40-ка років починається період остаточного закріплення свого становища в трудовій діяльності та активізації прагнення до успіху, коли людина намагається показати все, на що вона здатна [12; 15].

Отже, в період ранньої дорослості людина стверджує себе в обраній справі, здобуває професійну майстерність. У свою чергу, професійна діяльність впливає на звичний стиль життя: вона може визначати вибір місця проживання, способу життя, якості життя. Також професійна діяльність може стати важливим чинником розвитку дружніх стосунків, формування світогляду, стереотипів і політичних уподобань.

Крім зазначених вже аспектів родинного та професійного становлення, важливою стороною життя в ранньому дорослому віці є встановлення та розвиток дружніх зв'язків, коли дружба виходить на новий рівень — рівень духовної близькості.

А. В. Петровський та М. Г. Ярошевський визначають дружбу як “вид стійких, індивідуально-вибіркових міжособистісних стосунків, які характеризуються взаємною близькістю учасників” [11, 111]. І. Ю. Кулагіна та В. М. Колюцький розуміють дружбу як “особливий вид сутнісних стосунків, які характеризуються єднанням за значущими для учасників аспектами життя” [7, 194]. Інші дослідники у питанні про дружні стосунки відзначають, що сприятливим середовищем для їх виникнення є спільна діяльність, і крім того, друзі доволі часто подібні за віком, соціальним статусом, культурним рівнем та статтю [5; 7; 15].

Соціальні контакти та дружні відносини є дуже важливими для людини. Як стверджують психологи, люди, у яких багато друзів,

більш щасливі, адже дружба є окремим джерелом щастя, оскільки вона менш значуща, ніж шлюб або сімейне життя, але більш важлива, ніж робота або відпочинок

Отже, в роки ранньої дорослості (20–40 років за періодизацією Г. Крайг [6]) людина активно реалізує свій особистісний потенціал у різних сферах життєдіяльності. Загалом, це період створення родини, обладнання сімейного устрою, професійне зростання, визначення свого ставлення до громадського життя та своєї ролі в ньому. Це час, коли усвідомлюється особиста відповідальність за своє життя, життя близьких та наявна готовність прийняти цю відповідальність. І від ефективності виконання цих завдань, поставлених перед людиною ранньої дорослості, залежатиме її подальше майбутнє.

Проте сьогодні ми можемо бачити, що сучасні тенденції свідчать про значні зміни у виконанні завдань цього вікового періоду. Сучасне виховання, сучасне суспільство, ЗМІ сприяють тому, що першочерговим завданням ранньої дорослості доволі часто постає лише професійна діяльність та створення кар'єри, причому першочерговість цього завдання визначають як чоловіки, так і жінки. Завдання ж пошуку партнера, створення сім'ї, встановлення дружніх стосунків відсуваються на невизначений термін. На суспільному плані це відбивається у зменшенні кількості шлюбів, зниженні народжуваності дітей, збільшенні клієнтів психологічних служб. Проте виконуючи лише одне завдання розвитку зазначеного вікового етапу, люди роблять собі дуже сумнівну послугу, про що свідчить кількість клієнтів психологічних кабінетів саме віком 20–40 років: таке заглиблення в кар'єру і відсутність близьких стосунків сприяє тому, що людина звикає до самотнього способу життя, вона забуває як спілкуватися і встановлювати стосунки поза роботою, адже на роботі немає виходу емоцій, тому все тримається в собі і людина поступово “закривається”, крім того, зростає кількість психологічних та психосоматичних розладів, а в гонитві за владою, престижем та грошима відчуття щастя та наповненості життя зникає. І досягаючи середини життя,

що визначається саме віком 40 років, зовні успішні люди є зовсім нещасливими всередині, адже вони починають усвідомлювати свої головні невиконані завдання, час на які, можливо, вже сплив. А таке невиконання важливих завдань вікового періоду сприяє регресу особистості, затримці у розвитку, невиконанню завдань наступних періодів.

Отже, можна сказати, що на даному етапі психологія дорослих потребує доповнень стосовно сучасних тенденцій у розвитку особистості в період ранньої дорослості та їх особливостей. Крім того, психологічне виховання має наголошувати на важливості інституту сім'ї та важливості виконання завдань кожного вікового періоду, адже їх успішне проходження тільки сприятиме здоровому розвитку особистості, і як наслідок — здоровому розвитку суспільства в цілому.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания // Избр. психол. труды. — В 2 т. — Т. 1. — М., 1980. — С. 79.
2. Вікова психологія / О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасека. — К.: Центр учбової л-ри, 2012. — 376 с.
3. Вікова та педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. — К.: Просвіта, 2001. — 416 с.
4. Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология: Учеб. пособие для студ. всех спец. пед. вузов / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. — М.: Педагогическое общество России, 2003. — 512 с.
5. Дарвиш О. Б. Возрастная психология: Учеб. пособие для студ. вузов / Под ред. В. Е. Ключко. — М.: Владос-Пресс, 2003. — 264 с.
6. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокум. — СПб.: Питер, 2004. — 940 с.
7. Кулагина И. Ю. Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колюцкий. — М.: ТЦ “Сфера”, 2001. — 464 с.
8. Ливехуд Б. Кризисы жизни — шансы жизни. — Калуга: Духовное познание, 2000. — 264 с.
9. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы взрослости. Справочник практического психолога. — М.: Изд-во Эксмо, 2005. — 416 с.
10. Носко И. В. Психология развития и возрастная психология. — Владивосток: ТИДОТ ДВГУ, 2003. — 131 с.

11. Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — М.: Политиздат, 1990. — 494 с.

12. Реан А. А. Психология человека от рождения до смерти / Под общ. ред. А. А. Реана. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. — 656 с.

13. Фромм Э. Искусство любить: Исследование природы любви. — М.: Педагогика, 1990. — 157 с.

14. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. — СПб.: Питер, 2003. — 608 с.

15. Шаповаленко И. В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). — М.: Гардарики, 2005. — 349 с.

16. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис: Пер. с англ. / Под общ. ред. А. В. Толстых. — М.: Прогресс, 1996. — 344 с.

Досліджено основні ознаки психосоціального розвитку особистості в період ранньої дорослості та систематизовано підходи до розуміння основних завдань. Крім того, зазначені сучасні тенденції, особливості та обмеження розвитку особистості у цей віковий період. Необхідність подальших досліджень у психології дорослих пов'язана саме з проблемами у виконанні основних завдань, які стоять перед дорослою особистістю.

Исследованы основные признаки психосоциального развития личности в период ранней взрослости и систематизированы подходы к пониманию основных задач. Кроме того, указаны современные тенденции, особенности и ограничения развития личности в данный возрастной период. Необходимость дальнейших исследований в психологии взрослых связана именно с проблемами выполнения основных задач, которые стоят перед взрослой личностью.

The main features of psychosocial personality development during early adulthood are investigated and approaches to major challenges are systematized. In addition, current trends, characteristics and limitations of the individual in this age period referred. The need for further research in the psychology of adults is associated with problems in the implementation of the major challenges facing the adult personality.

Надійшла 4 березня 2013 р.